

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, МЕДЭЭЛЕР

«АК-ТУРУГДА» ХОЙ ООДААШКЫНЫ

«Ак-Туруг» совхозта нитизи-биле 2166 төрүүр хой бар. Бо хүннерде 1201 хураган алдынан. Владимир Дарый, Сергей Шойдаа база өскө-даа малчыларын коданнарында кой оодаашкыны кидин түдүк. Аныак хойжу Руслан Чусуманын төрөзү 201 хоюнук хураганнары онча-менди.

Совхозта хой оодаашкыны 62 хуу четкен. Колдан буруунда мал чеминин курдавын бар. Колданаар ма, чемин трактористтер Юрий Амылда, Сергей Шойдаа үргүлчү чедир туралар. Мал чеминин сизген 90 тонна, силос 900 тонна саван 180 тонна, сула 104 тонна курдавын ам-даа бар. Чаш хураган буруун камгалал ап, мал чемин камын чарыкдары — мал чемин буруунун амгы сорулгасы.

Кучун-Кур-Арта малчын Владимир Дарый кыштап оорат. Оон коланында 320 төрүүр хой бар. Бо хүннерде

Олут орбас кезээ улус БОТТАРЫ КЫЛЫП Ч А Н Ч Ы К К А Н

«Аянты» совхозтун малчынарындан Марина Орбаевна Аракчаа эрес-кежээ, ажил дээнде олут орбас кижилерин бирээзи ол. Кадарган хоо чылдын-на Куйлуг-Даг деп черге кыштаар.

Оон кадарган 280 баш төрүүр хоо бо чылдын база инда. Хоюнук 90 хуузу оодашкан. алдынан хураган онча-менди, хорамча чок, 250 хураган бо хүннерде алдынан. Чыын сизгени четкил-биле белеткеп ап чачыккан, сизгени 40 тоннадан куудатпас, одекти 10 тоннадан эвээш авести белеткеп ап турар.

Малын Аянты баштарынын тайгаларына оларды дый ап турар, суурдан 60-70 км йрак чер. Чамдык малчын колданаарда мал чемин бо хүннерде төнүп турар дийли турда. Аракчаанын колданында сизген ам-даа бар. Ындыг болгонда, коргунучу чү деп. Мал чеминге малчынар камналгалык, малдын арай кошкактарын үзүп азыраар, колданын шпунтузаны сизген берип амажыктарыны болаар. Сүтүн колданаар доктаамал экеп турар.

Малчынын иргелдик дуудалыгы, чүрчүзү — Родина Монгуш, Авазы Мара Актымовна Салчак самканын лап, үзүп дууды чедирин турар. Көндүзү Алексей Аракчаа Куйлуг-Дагга хову ажилды артык агыл-агый үзүптүп эгелээ. Өт-бүдө мындыг янылыг ажилдап турар.

Малчынын солуннарыны чагыдып алган номчул, телевизорун көрүп туралар. Сизгени четкир кылдыр канчаар белеткеп ап турарын сонунгалым-даа. Чоок кижилери, дөргүл-төөлөрдү шпунтузуп чарныг улус болаар.

Унген-кирген чоунуга ээлдеп аш-чемин, от-кестүг олдуар. Чер чоранды Мал-маган канчаар түр ирги деп сазгышарал пат болур, чер үр-лаа чоруй албас мындыг улус ол.

Эрткен чыдын эки ажилдаан дээш совхозунга мактаган. Бо колдан хоюн баш чыл аяр каларып келген. Багай көргүзүлгүлү дийли көрбөзү. Марина Аракчаа бо чылды куш-ажылга багай эвас көргүзүлгүлү үткүл алдын алынып сыйканын болап турары билдиге. Кыштаанын үлүг-чөп ажилдарын боттары кылып ап, пат-ла чачыккан, ол мангыл, бо мындыг деп олурбас. Боттарыны малы түздө, черге аярбас дийр болдулар, артыкчылыгын сазыптылда болаар.

Багыт-оол БАЙКАРА, Барын-Хемчик кожуун.

ДЕМИР УДАЗЫН «Э М Ч И З И»

Багында дам-дүм көк дүктүрлөп, чазык чангыч, хулузүрү арнын каастаан, кезээ-де-ле аптар «дырктар» чүктөпкөн чоруур кидини Чадаанын улуг-бичи чоно дөгөре таныр.

Ону чоокта чаа ол хоорайнын Алдан-Маалды аттыг кудумчузунга, бир алагаш бажына олурда көрдүм. Ынаар чүе үе берген кижин боор деп эленине берген, ажылы мындыг кижидир ийин. Монтең аан. Телефон, радио удазыннардына нарын «эмнээшкин» кылдып, 30 чыл дүгүзүндө үзүктөл чок ажилдап келген. Ол Чадаан хоорайнын база бир хүндүлүг кижилеринин бирээзи. Мезгилдине бердинген бо ажилчынын адын Дажылба Баян-Чулаевин Сат дээр. Кыштын ажыг соогунада хат-шурганнарында чаа чачыгында-ла дүржүлгүлү монтең «дөгөс» дуузын өшпашаа чедирин келди. Ол алагаш бажыны үе берген ажилдап түздө оон бичин көрүктүлөп мооннаан үзүй берген алаана манаан олурган. Бичи үлүс соогурагаачал болгаш, Д. Саттын ча-

Немелде дыңнады ЧЕР ШИМЧЭЭШКИНИ

Тывага март 13-тен 14-че дүзөндө болган чер шимчээшкенин дугайында мездээ солунун дүңгү номерине үнген соонда, чамдык кижилер ол талазы-биле согурун, харын-даа дүвөрлө-биле релакцияны телефондо турган.

Анаа маараыштыр чамдык немелде тайылбырын алып дээр редакция республиканын Хамааты камгалал, онча байдалдар болгаш айыл-халалтар үржүктүрүн чок болдувар, талазы-биле комитетче долгаан. Штабтын ажилдакчыларынын адынатканы-биле алыба, азыкчын 3 шак 45 минутаа болган чер шимчээшкенин бүдүн чартык миновта болгонда база каталп үлчүмүлөөн.

Тывага бо үлдө чөп шимчээшкенин өң күштүг төвү Хайлаагыны суурун согуу

Часкы хову ажылдарына белеткел

БЕДИК ДУЖУТ — УРЕЗИНДЕ

Бо чылгы часкы хову ажылдарын эки чорудуп, күзүн бедик дужут алыр дээр болза, урезинин чажар шынарын бедирер, бар улуг.

Ам кожунда нитизи-биле тараа өстүрө кооперативтерге 965 тонна урезин херек. Херек кырында кооперативтер каттыжышкынында урезин четкири-биле бар. Харын-даа «Аянты» совхозта, «Хемчик» буюугу-те кооперативде урезин артыкчылыг бооп турар. Ындыг турбуже, бо хүннерде чангыс-лаа каттыжышкында кластык эки шыналыг урезин чок. Кожунда чүге беш каттыжышкында тараа артыглар «ОВП-10» деп машина бар. Ол машиналар дээрже чүге тараанын харыын артылаар машиналардыр. Бок үнүштерин черлик кырык-караны, суулары, арбайны, кызыл-тасты бот-боттарындан канчаар артыгларын кооперативтер даргалары, агрономнар ам боданып көр болза эки. «Алдын-Булакты», «Хөндөлдө», «Бижиктиг-Хаяда» тараа артыглар машиналар шүүт чок.

Бир эвес урезини эки шыналыг кылдыр артыглар дээр каттыжышкынын буруунга бэр-бир «ОС-45» азы оон-даа өскө машиналар хезин чок. Ынык машиналар бистичи кожунда шүүт чок.

Ам тараанын өртөн болгаш калды өртөн деп аарыгына үзүп хораннаар уеис келген. Бо ажил апрель 1-де доозулган түрар үжүрлүг. Ындыг турбуже, бо ажилга

Республиканын нитилел-политиктиг солуну

Солун 1925
Чылдын
август 31-де
үнүп эгелээн

ШЫН

№ 47 (15267) 1994 чылдын март 16, среда

Солунга ат саган шагы 20.00. Сагар өртөз 50 рубль.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ: оон айтырыглары

ДАЛАШКАН АЖЫЫ БАР БЕ?

«Кырылгалыг ажилдап турары дээш колхоз, совхозтарыны мал-маганын хуужудул, кижилерге үлөп бээр үе келген» дээн хевирлиг уругаалар дый. Насын турар апарган. Ындыг янылыг чугаалар дыйнааш, чоунун үнү дыйнавалып чыгкыш, кай-ла кижин нитизини малын хуужудул кааптарга болур чүе бе деп айтырык сал олурар мен.

Ындыг чүе болза, ону кандай-бир хооруду-дүрмө үндөзөл чоруур-ла чүе ынаан. Нитизини малын хуужудул дээр деп турарына мен хуумада шүүт удур мен. Баштай чоунун илганын келээ чоунун санал-оалын дыйнаар болза эки, херек кырында болдувар чүе бе деп айтырыг туралары харын эрежок чугула болгай.

Канчаар хуужудар деп турарыл, өртөктик бе? Чеже хире акша болуру? Азы халаска үлээр чүе бе? Кым каш мал ап болурул, дыйнаар болза эки-дир. Үлээр деп турар мал-нитизини өнчүзү болгай, колхозчу чоунун өнчүзүдүр. Ону ээлери билген турар үжүрлүг. Колхозчу чораннаанын чыыл, хурадалары. Кымнын чеже баш мал беркиниг истеп, хынап, тодарткаш, ону ол-ла ээлериңе эгидер ужурулг эвес деп бе?

Мал ажилынын эвилелеринин 5-10 өрөгөден өрү тургускаш, малды эң шыныг ак эгүзүгар, хүлээдир, чидер болза ону төлээр дугайында керээ чыгарып ап, өртөн тургузар. Ол өртөктү рыхтоктун эвес, күрүленин ортукм өртээ болур ужурулг.

Мал кадарган дээш акша төлөдир та кандыг болур чүе, Малды халаска кадарып

Хууда бодал

өрүңе садып шыдаар. Ол хой төмөс, улам өзөр ужурулг, ичанааш беш чылдан сонгар чылдын-на 50 баш чедир садып, дужаап шыдаар.

Мал ажилын колчуг эки билди кижилер ховартаан үе-дир бо. Алыс-ла малчын чораннаар, оларнын ажил-төлдү мал азырап шыдаар билди. Хоорай улузу, 20-30 харлыг аныктар чөгөнчиг-ле. Мал ажылы билбестер, чалга кижилер база турар болгай. Уйгузу улус. А мал малдары амыр эвас ажил, шыдамкы-ла кижин шыдаар.

Көргөйлө-бис, ийн чыл улаштыр мал бажы хөлдө-ла кудулаар, ховар эвесе, Ынааган өл талазы-биле улуг далашкан херээ бар деп бе? Колхозчулардын аас-сөзүн баштай дыйнаар болза эки. Тывага мал бажы ховар болза, ат болганысы ол. Самбуу КУУЛАР, Ак-Довурак хоорай.

ДҮРГЕН СЕПТЭЭР ТӨЛЭЭДЕ...

Эрзин кожунун дөрт кол-лективтиг ажил-агыйларында нитизи-биле яныз-бүрү марка-нын 88 трактору бар. Оларнын 53-ү септеттинген, часкы хову

ажылдарына белен. «Нарында» 24 тракторнун 19-у, Ленин аттыг ажил-агыйнын 24 тракторундан 14-ү белен.

Тарылгата хергелээр яныз-бүрү марканык кожуг машинналары нитизи-биле 47. Оларнын нитизинде 21-ин септет дооскан.

Ажил-агыйларда шүптүзү 84 автомашина базасында туралар турар. Оларнын чүге 49-у ам бо хүннерде ажилдап чоруп турары хыналдалан илээр. Ынааган «Нарын», «Мөрең» ажил-агыйларында техниканы часкы тарылгата белеткээр ажилдар чүгээр эки чоруп турар. Ындыг-лаа болза, нитизи-биле тракторлары, кожуг машиналары

болгаш автомашиналары часкы хову ажилдарына белеткээр ажилдары чогуур иргелдениңе чедир чорбайн турар.

Кожунун коллективтиг ажил-агыйларынын агар сагында акш чок. Оон уламын дээр артык кестер салып алыры белгелээ. Бир эвас акшаыг болза, техниканын бурун септет ап болурун аргалары бар.

Часкы хову ажилдарына ажилгаар техникага хергелээр кынар-чар материалдарын курлавырларын тургузарынын

ДЕҢГЕ, КАДЫ ЧУРТТААР

Мен көдээ ажил-агый ажилдакчы эвас, башкы кижин мен. Ындыг-лаа болза, араг ажил-агый, колхоз, совхозтарыны салым-чолу мени база дүвүредип турар. Чүге дээрже аш-чем айтырык каныг-лаа кижиге хамдаржы бээр.

Хууда араг (тараачын) ажил-агыйларын тургустуну турарына өөрүл, коңу-ла шын чүе кылдып турар-дыр деп болон оон мен. Ол ажил-агыйлар көдээ чоңга эвас, а меңээ — Кызылда чурттап

ажыл-агыйын тургузар деп хөдөйлөп эгелээ. Россияда чүу бооп турарыл. Тывага база ол олчаан, ону өтүптүлдө турар үлчү-түр беш деп болон оон мен. Ам чурттап эвас орнувус чангыс аай болганын аныгы ынаан харын.

Өтүгүчү араг ажил-агыйлары — рыхок харылааларыне шилчиптирин баштайгы эге бажыны деп билээ чогуур. Олар чоруту катыжыл, нарылап, боттары сайыраар болза чогуур боор. Херек кырында төгү талазы-биле алып болза, көдээ ажил-агыйын рыхок харылааларына тарыштыр тургузар эртем-шинчилел ажил-агыйны революция мурундала делегейге алы-сүрүра алдаржаан үлгү өрүс агро-эртемден Александро Вассильевич Чаянов үндөзүлп тургустун каан боол турар. Ол кижин хав чыгыргалар турар үеде Петров (амгы Тимирязев атыг) Көдээ ажил-агый Академиянын челишкич чүе мен деп чоргааланып чоруду. Баштайгы эртем ажилын ол студент чораш билээр. Ол Бельгия, Швейцарияга болгаш өскө-даа Европа чурттагына шинчилел ажилын кылдып чораш. Ынааган Москва, Смоленск губернияларынын тараачын-нарынын хууда ажил-агыйларын ханызы-биле шинчилел көргөн.

Амгы үеде Барын Европа, АКШ болгаш өскө-даа сайы-агый чурттап Чаяновтиг тургускаш эртем-шинчилел ажилдарын боттарынын көдээ ажил-агыйларында ажилгаар, ону үлдүрүлг кылдып

ажыл-агыйын тургузар деп хөдөйлөп эгелээ. Россияда чүу бооп турарыл. Тывага база ол олчаан, ону өтүптүлдө турар үлчү-түр беш деп болон оон мен. Ам чурттап эвас орнувус чангыс аай болганын аныгы ынаан харын.

Өтүгүчү араг ажил-агыйлары — рыхок харылааларыне шилчиптирин баштайгы эге бажыны деп билээ чогуур. Олар чоруту катыжыл, нарылап, боттары сайыраар болза чогуур боор. Херек кырында төгү талазы-биле алып болза, көдээ ажил-агыйын рыхок харылааларына тарыштыр тургузар эртем-шинчилел ажил-агыйны революция мурундала делегейге алы-сүрүра алдаржаан үлгү өрүс агро-эртемден Александро Вассильевич Чаянов үндөзүлп тургустун каан боол турар. Ол кижин хав чыгыргалар турар үеде Петров (амгы Тимирязев атыг) Көдээ ажил-агый Академиянын челишкич чүе мен деп чоргааланып чоруду. Баштайгы эртем ажилын ол студент чораш билээр. Ол Бельгия, Швейцарияга болгаш өскө-даа Европа чурттагына шинчилел ажилын кылдып чораш. Ынааган Москва, Смоленск губернияларынын тараачын-нарынын хууда ажил-агыйларын ханызы-биле шинчилел көргөн.

Амгы үеде Барын Европа, АКШ болгаш өскө-даа сайы-агый чурттап Чаяновтиг тургускаш эртем-шинчилел ажилдарын боттарынын көдээ ажил-агыйларында ажилгаар, ону үлдүрүлг кылдып

АРТЫК СЕТКИЛ АРА ДУЖЕР

№ 12 столоваянын поварлары бифштекстен 4440, колбасадан 3648 рубльди бүдүү шингээткен, маргаринин 80.400, чигирини 27.200 рубль түңге артыкка кончаан.

№ 12 столовадан 125664 рубльди орулга кылдыр бюджетче кирген. Оон кырынга 108064 рубльдин торгаалын база тыртар.

бифштексти 75-тин 50-ин, морковьтун 100-түн 75-ин, сметанын 100-түн 50-ин чедир салбайн барган.

«Өдүгөн» аалчылар комплекзинде № 12 столовадан 125664 рубльди орулга кылдыр бюджетче кирген. Оон кырынга 108064 рубльдин торгаалын база тыртар.

бифштексти 75-тин 50-ин, морковьтун 100-түн 75-ин, сметанын 100-түн 50-ин чедир салбайн барган. Моон алгаш көргө баш үлдүр тускай сорулганы салгач, чемениччилерин чир ужурулг чогуур хемчээлдик чемин сазгышы-биле чедир, салбайн турганы илден шык-жыл.

830 грамм дөзүлгү бифштексти (норманы 100 грамм деп үстүңө айттыгыс) бир рээзинне 249 рубльди сайгартурун, ону 309 рубльди саткан. Ол өртөккө 74 бифштекс сазгыны берген. Оон кирген артык түңкүн хемчээлди 4440 рубльди дүшкөн. «Уралочка» салгыты ногаан горогу чокка бодунун өртээ-

бифштексти 75-тин 50-ин, морковьтун 100-түн 75-ин, сметанын 100-түн 50-ин чедир салбайн барган. Моон алгаш көргө баш үлдүр тускай сорулганы салгач, чемениччилерин чир ужурулг чогуур хемчээлдик чемин сазгышы-биле чедир, салбайн турганы илден шык-жыл.

830 грамм дөзүлгү бифштексти (норманы 100 грамм деп үстүңө айттыгыс) бир рээзинне 249 рубльди сайгартурун, ону 309 рубльди саткан. Ол өртөккө 74 бифштекс сазгыны берген. Оон кирген артык түңкүн хемчээлди 4440 рубльди дүшкөн. «Уралочка» салгыты ногаан горогу чокка бодунун өртээ-

бифштексти 75-тин 50-ин, морковьтун 100-түн 75-ин, сметанын 100-түн 50-ин чедир салбайн барган. Моон алгаш көргө баш үлдүр тускай сорулганы салгач, чемениччилерин чир ужурулг чогуур хемчээлдик чемин сазгышы-биле чедир, салбайн турганы илден шык-жыл.

830 грамм дөзүлгү бифштексти (норманы 100 грамм деп үстүңө айттыгыс) бир рээзинне 249 рубльди сайгартурун, ону 309 рубльди саткан. Ол өртөккө 74 бифштекс сазгыны берген. Оон кирген артык түңкүн хемчээлди 4440 рубльди дүшкөн. «Уралочка» салгыты ногаан горогу чокка бодунун өртээ-

«АЗАС» ТУРБААЗАНЫН

ЭЭЗИ КЫМЫЛ?

(Төңүзү. Эгеги 2-ги арында.)

Хүлээп алыры, Сөөлгү каш чылдар дугузунда бо турбаазаны «Тыва турист» деңизээр ажылдап-бүдүрүп каткажышыкын удурутп башкарып келген. А кажан каткажышыкын биче бүдүрүлгелер айы-биле ангылаш бегенде Эдуард Фиофилович турбаазаны бүгү кол фондулары-биле кады холга ап, оон үндешинге акционер нитилел тургузуу алыр сорудга-биле бодунун бола-лаң боттарын кирипкен. Ол күзүлүн Э. Ф. Чистяков чедип алган. Ий чыл дугузунда «Азас» акционер нитилелдин тургузуучу болушкан, социал турмузун Россия ассоциациянын эрге-ажынын болгаш хаалгыт хевирин «Азас» акционер нитилелдин бүрүктелди алыр айтыр талашы-биле кайдыг-да устугу органдарга төлөөлөп шыдаар дээринин дугайында документини 1993 чылдын май 26-да алган. Орта Россия ассоциациянын президентин И. И. Лептев, Чистяков болу ат салган. Ийчэн ий талашын дугузунда эбуагар россиянар азымчалык материалдыг дуза чедир болган. А оон соонда, ол-ла чылдын июнь 15-те «Азас» биче бүдүрүлгени хаалгыт хевирин акционер нитилелди кылдыр эде бүрүктээр дугайында док-

таалды Тожу кожуун чагырамы хүлээп алган. Оон эгелээш-ле юридиктик долу эргени ап, Чистяков бодунун 7 эш-өөрү-биле кады «Азас-ты» бүрүн эргелиг ээзи апарган. Бо таварылгада ол бодунун карманындан барык чарыгдал үндүрбөз, Бистин амьдыралыкка ындыг база болгулаар-ды.

Чамдык айтырыглар талазы-биле Тожу кожуун чагырамын дагызы М. К. Куулар мыңа дээ:

— Баштай чагырга чегинге билдинишкни кириди. Ажыл-херекти кижи-дир дээш коллегия кижини аңа дедикимчени көргүскен. Бир эвес эгелел алганы ажылы үр-түннелдиг эвес апар болза, ону доран солуп каартынмын ийчэн аңа сагып-дырган мен. Эрткен чайын ону дуза алган бис. Акция база үндүрүп шыдаган. А ону кадында путевкалыг дштанкычылдар дыка өвөш келген. Аңа колдуунда-ла аңа чугалажып алган кижиле дштанган. Ийчэн боолга, аша-төкөк каймык болу-биле, Бо айтыр талашы-биле хуш бималар-биле база чугалажып түлдүм. Хей херенги чарыскаларды дшкеш тынашкан. Оон соонда күрүнө өнүчү кылдыр дедир ап алганы деп сумени Күлтурга яамызына киридим. Олар ол бодалымы дег-

жүнү чүвө. Ийчэн Азаска Эдуард Фиофилович-биле чугалажып четтикпей барган мен. Ийчэн чала-ла ол дугурушканы-выс эбуагар редакцияга чд кирип келген. Устунде кириге, ним документтерни көргүскен, бодунун бодалын мыңчаар чугалаан:

— Акционер нитилел тургузуу алган болганда, кайдыг-лаа үлдүткүч олурагалыг ажылдарын бодлар болбай, Ийчэн болур ирги бе деп угаган мен. Ийчэн-лаа ону чүв-даа үнмөз. Үндүрүлгө хемээли үлүг боол кээрге, ийчэн-лаа аша-төкөк чок улуска бергези көчүрүп апар чорду. Бистин ийчэн бодалыгыны билеп кааш, Россия ассоциацияны материалдыг дуза көргүзери ойлотал каан. Боттары-выс-лаа ашаны ай-айы-биле албай келди. Шак мыңчаар бергелди хевириске турбаазаны ол хевирисини катип арттыра айтыр тургустуна берген. Ажы-биле чугалаага кайдыг-лаа сазыг-саалыга чокка, чүтле ийи талашын бот-боттарын ийи күзүлгөн, бузулгени үндештирген болганда, бистин талашыстан үндүрүлгө төлөөрү күштүг болуп арткан. А оларын хемээли дыка үлүг боол чорду. Алаа соонда хоозурага таварыш-каш, турбаазаны дедир эгидер ужурга таварыштымыс.

Бистер ажыл-агыйымысты хуш байдал-биле мыңчаар эгелээр мурнунда курбанышкан ийи миллион үзүлү акча алдымыс. Ону дедир эгелээр үндүрүлгө-биле долу санжырын болуп келгеш, Күлтурга яамызы-биле дугурушуга кылган бис. Бир эвес турбаазаны бүгү-ле фондузун саздар дээр болза, оон өртөзүнге кым-лаа күш четес чыгып боор. Ийчэнга чик төлөвирин — чүтле 12 миллион рубльди яамдан чыл эгезинде алдым. Бо ашанын кезик-чамдызын марттан эгелел чарыглар бис. Чүл дээрге, кожуун бюджетине дөрт миллион хирени, а оон ийчэн база ол хирени банкы-ке шилдир, өске чарыгдаллар база бар. Мыңчаар кээрге, холувуска хей ашны кирдес чүвө. Ам үндүрүлгөн долузу-биле төлөп алдым. А оон соонда ол орта кайдыг ажылдар кылдыртканым, ам чүпү кылаа огурувун чугалааным. Алаа бетинде атыдыг тейжиктерден эгелээш, турбаазата чедип олурукту дөлдөкөр көлөзүлөп тургаш, бусулел кылдырткан. Чыын Азаска дштанганга сезонун 2,5 ай үргүчүлдү. Дштанкычыл колдуунда-ла июль-август айларда ийчэн баар. Берге айтыр — аш-чем, кывар-чар материаллар-биле хандырылга ону аңа чедирери. 1986 чылда-ла саткан катараманарыны, хемелерин ийчэнга хуусаазын шадга-ла эрткен. Оларын ажылдарынын хуусаазы чүтле дөрт чыл. Хеме станициянын чаартып ажил бар. Яамы чайы үлө дштанкычыл ажилдар 34 бакынчытыш хүлээп алган, а оон аргыла 10 хире бакынчытыш бир болза, шууг узуткары азы аңа капитал септеге чорудаар апар, Чыын кожуун иштинин чурткычылдыг сумдаларына дштангып кылган. Ийчэн болганда турбаазаны үндүрүлгөчү ажилдажыш мезу-булушту, тшчүштүг негелелди кижини тывары түс чөр чуртта-

чир дээш кайы-хамаанчок чылар-биле ажылчын кадрларын четеслээр арткан-дыр. Бо айтырыгы үзүмдүктүрүп турбайн, шалкын шийтирелел амыр коңчү чүгүлө. Оон башка үе улаар эвес, ийчэн-мыңа тырды, азыгар-дадып кедир болгай. Азыгар-биле-ла, суг оруу-биле-ла аргыжары амь эвес агар бакыраага самолет ушпайн баар, дош баларын манаарга, май ай төнер дей бээр шыккажыгай. Соот кылып-кылып, сотка олурамын орунуга соксаал токка чорту-ла органы дээр боор ийин.

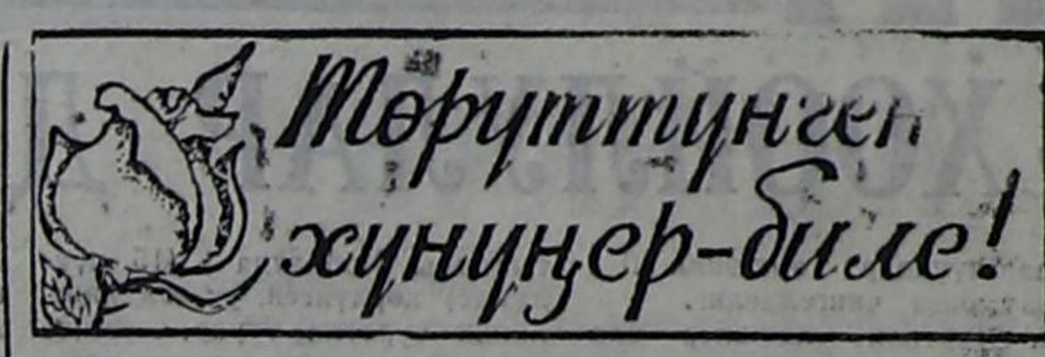
Күлтурга, кино, туризм яамызынын бо бөлүү кожуунун күлтурга албан черлеринин ажылдакчылары-биле ужуражылганы ийчеге эрттирген. Оларын бодаларын, саналдарын негелелери дштанган, хүлээп алган. Чамдык айтырыгларга долу харыянын берген. Чижээ, одакчыларын шалыны эвээш, ийчэнга олар орта ажылда-вас, ажилдан үнер, солжачу чорүү хей бооп турар. Акша-шалын алгызын тургустунуп келгере, амьдызынга кайла-лаа бо талашы-биле берге байдалдар тургустунуп тургустунуп кайтып чугалаан.

«Азас» турбаазаны шак-ла ыңчаар күрүнө хөрөгнизи кылдыр дедир эгил келген. А оон бүрүн эргелиг ээзи Күлтурга яамызы болган. Баазаны хүлээчиги турар үезинде ийи талашын төлөөрүлгелери ында шала түтүткөн үлүг, дегем кышкы корпустун, столоваянын, хеме станициянын, ажылчыннар ийи чуртталга бакынчылар тулгаларын, чайгы бакынчыларын, дизель одаар чүтүрүлгө ажилдар шимчелигини баа эске-лада дегир-херекселдерин амьдыг байдалын көргөзгөн. Эле кылдыр, септээр, чедир тугар дээр чикетки ажилдар хей болган. Ийчэн болганда турбаазаны үндүрүлгөчү ажилдажыш мезу-булушту, тшчүштүг негелелди кижини тывары түс чөр чуртта-

чылдыр-биле ажылчын кадрларын четеслээр арткан-дыр. Бо айтырыгы үзүмдүктүрүп турбайн, шалкын шийтирелел амыр коңчү чүгүлө. Оон башка үе улаар эвес, ийчэн-мыңа тырды, азыгар-дадып кедир болгай. Азыгар-биле-ла, суг оруу-биле-ла аргыжары амь эвес агар бакыраага самолет ушпайн баар, дош баларын манаарга, май ай төнер дей бээр шыккажыгай. Соот кылып-кылып, сотка олурамын орунуга соксаал токка чорту-ла органы дээр боор ийин.

Күлтурга, кино, туризм яамызынын бо бөлүү кожуунун күлтурга албан черлеринин ажылдакчылары-биле ужуражылганы ийчеге эрттирген. Оларын бодаларын, саналдарын негелелери дштанган, хүлээп алган. Чамдык айтырыгларга долу харыянын берген. Чижээ, одакчыларын шалыны эвээш, ийчэнга олар орта ажылда-вас, ажилдан үнер, солжачу чорүү хей бооп турар. Акша-шалын алгызын тургустунуп келгере, амьдызынга кайла-лаа бо талашы-биле берге байдалдар тургустунуп тургустунуп кайтып чугалаан.

«Азас» турбаазаны шак-ла ыңчаар күрүнө хөрөгнизи кылдыр дедир эгил келген. А оон бүрүн эргелиг ээзи Күлтурга яамызы болган. Баазаны хүлээчиги турар үезинде ийи талашын төлөөрүлгелери ында шала түтүткөн үлүг, дегем кышкы корпустун, столоваянын, хеме станициянын, ажылчыннар ийи чуртталга бакынчылар тулгаларын, чайгы бакынчыларын, дизель одаар чүтүрүлгө ажилдар шимчелигини баа эске-лада дегир-херекселдерин амьдыг байдалын көргөзгөн. Эле кылдыр, септээр, чедир тугар дээр чикетки ажилдар хей болган. Ийчэн болганда турбаазаны үндүрүлгөчү ажилдажыш мезу-булушту, тшчүштүг негелелди кижини тывары түс чөр чуртта-

Бистин эргим, ынак ачавыс Дажы-Дондуп Монгушорич МАРТАН Улут-Хем кожуунун Арыг-Үзүңгө хей чылдарда чолочачы болуп ажилдап келген. Марттын 16-да ол типты-ла 60 харлаар. Ийчэнга ачавыстып төртүтүнген хүчүн таварыштыр аас-кежикти, кан деп калкышылды, ажыл-херезинге чедиринери, бистин аарыкка ам-лаа хей чылдарда чурттаарын сепкиливи ханындан күзээр-дир бис.

Эвэнг ишти Дензен Чылабакова, уугулары, оолдары, кенээттери, күдээлери, урууларынын уруулары.

Бистин угбавыс Татьяна Чаламбаева СОЛУН-ООЛ март 15-те 50 харлаан. 30 чыл иштинде ясап-сака ол кижини дикчилеп ажилдап келген. Угбавыс Кызыл-Мажалыкка чегтевис Күжүрт Боромочы Солун-оол-биле өг-беле тутканын дээр ам 30 чыл бооп турар. Ийчэнга угбавыска төртүтүнген хүчү-биле кан деп калкышылды, аас-кежикти болгаш ам-лаа үлүг назы назыларын күзеп тур бис.

Кызылда чурттап турар думазы Калинин Чаламбаев, хени Раиса Александровна Монгушорич оларын уруулары Чолураа, Шончалай, Ай-кыс.

Чарлалдар Бюрозу

ТЫВАНЫН ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ЭВИЛЕЛИНИН БЕЛЕТКЕЛ-КОММЕРЦИЯ ТӨВУ

дараазында продуктуларын садып турар: — чурт иштинин чигири 1 кг. — 875 руб — макарон кылгылары: лапша, вермишель, рожки 1 кг. — 900 руб. — прынктер 1 кг. — 1800 руб. — печенье 1 кг. — 1800 руб.

Совхозтар, арат ажыл-агыйларынын удурткучдарынын кичөөнгиинге!

Устунде айтытыган продуктуларын мыйыстыг бода малдын болгаш шээр-даа малдын алгы-кежи (аыт болгаш сарлык кижинден ангыда), хой, өшкү дүгү-биле орнаштыр садып болур.

Продуктуларын Белеткел-коммерция төвүнүн дараазында адресте складтындан мөөнү-биле болгаш үүрмектей-даа садып турар.

Кызыл хоорай, Каменистая кудумчузу, 17, телефон № 2-47-60 болгаш 2-11-24.

«Прогресс» өөредилге төлөүңгө бөрт даараарыңга өөренишаан, боттарыңарын алгы-кежинден 3-4 бөрттү башкынын хайгаралы-биле даарап алыр аргалыг болур силер. Кичээлдер 1994 чылдын март 24-те 14.00 шакта эгелээр.

КЫЗЫЛДЫН ТЕЛЕФОН-ТЕЛЕГРАФ СТАНЦИЯЗЫ

районнар төлтери Бай-Хаак, Самагалдай, Чадаана, Шагаан-Арыг болгаш Кызыл районун суурларын аразына автоматтыг телефон харылзаанын 1994 чылдын март 15-тен эгелээш, ажилдып турар.

Кызыл хоорайдан болгаш Каа-Хем суурдан долгаш харылзажыра баштай «8»-ти долганы соонда, үзүктелишиңни чок медээ дштанганга, чыыр саннар болза:

Самагалдай	238-XXXX
Чадаана	234-XXXX
Шагаан-Арыг	236-XXXX
Бай-Хаак	237-XXXX
Кара-Хаак	222-916XX
Элегес-Аксы	222-93XXX

Россиянын өске черлеринде харылзажырыңды чуруму «8» санын долганы соонда, Кызылдың 394 санын чыгыш, мыңчаар дарааштыр долгаар:

Самагалдай	38-XXXX
Чадаана	34-XXXX
Шагаан-Арыг	36-XXXX
Бай-Хаак	37-XXXX
Кара-Хаак	22916XX
Элегес-Аксы	222-93XXX

Амгы үелде «07» санын чагыг системазын эбуагар Моолдун Улангом хоорайы-биле телефон харылзаазы база ажыткан.

КЫЗЫЛДЫН ТЕЛЕФОН-ТЕЛЕГРАФ СТАНЦИЯЗЫ

чүрткычылдыга, бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш албан черлеринге «8» санын дашкыштыр автоматтыг телефон харылзаазы-биле Тыва Республиканын кызгарынын даштында Хамаарышпас курьерлерини демнегелезини иштинде кайды-лаа черлер-биле чугалажыш телефон харылзаазынын улап каны «Искра-2» телефон четкинин абонентизи болурун сумел турар. Ол шыкша электронту санажылга машиналарына болгаш модемдерге-ла улап болурунун аргазы база бар.

Ажыл үезинде айтырып, долгаар телефоннар № № 3-74-75, 3-48-80 азы адреси: Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу, 156, 2-ги каыт, кабинет № 215.

МАРТ 16-да «НАЙРАЛ»: «Чааскаан бажында» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда; ВИДЕО: «Кызыл шит» 9.30, 13.30, 17.30 шактарда; «Караг чег» кино» 11.30, 15.30 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Ынакшы болгаш хуулаазы» 13.00, 15.00, 17.00 шактарда; Дискотека — 18.30 шакта. «ВОСТОК»: «Ноябрьда уруг» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда. «ОТЧУГАШ»: № 132 кино-чыны 9.00 шакта; «Изиг чүткүл» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30 шактарда.

АГАР САНЫ: «Тыва собакы» № 363505.

Тыва Республиканын Парлаалга болгаш информация министрствозунун типографиясы, Кызыл, Шеткинни болгаш Красноярск кудумчузу, бажын № 1.

КАИ дыңнады

ЭЗИРИКТИН БУРУУЗУНДАН

Бо чылдын эрткен ийи айында дугузунда республиката 41 транспорт одаарына болган. Аңаа ийтинде-биле 7 кижини амь-тыныдан чарыгдан болгаш 45 кижини бетининге кемээш. Бо үенин ийтинде Кызыл, Улут-Хем, Чөөн-Хемчик, кожууннарга болгаш Ак-Довурак хоорайга ааария болур чоуктаар саны көүдөл турар. Эрткен чылдын бо үезинге деннеэрге барык 50-100 хуу көүдөлү. Ийчэнга Улут-Хем кожуун бо талашы-биле республикада «мурнакчы» апарган. Аңаа болган 3 аварияга 2 кижини амь-тыныдан чарып, 3 кижини бетинген.

Ийчэнга Би-Хем, Төг-Хем, Эрзин, Бай-Тайга, Мөгүн-Тайга, Өвөр, Тожу, Чеди-Хөл болгаш Чаа-Хөл кожууннарын дшкеш деннеэринге чангыс-ла авариялар болган.

Рүвүл артынга эзирик чорраан чолочагыларын бичүрүзүндан ийтинде-биле 10 овал-оонка болган. Ол дээрге республика деннеэринге болган бүгү овал-оонкаларын 243 хуу-дур. Мыңчаар дээрде авариялардын башкы үштүн бирин эзирик чолочагылар кылган тугары моон илден-дир. Ам ол талашы-биле чикеткен чоруп көрөлүңкөн. Чоокта көз, февраль 26-да, Сүт-Хөд кожуунун иштин херектер килдинизи кожуунун төл эгелелезинде медээ келген. Ийчэнга дыңнадып турары-биле алырга, Кара-Чыраа — Кызыл-Тайга орувунун бирги километринге ГАЗ-3307 маркалыг 34-49 ТВМ дугура-лыг чүк машиназы андаларып болган. Оон чолочагыны «Чангыс-Хадын» деп арат ажыл-агыйын кижиниун Б. О. Куулар машина андалары бээрге он денлик болган. Авария үезинде күзүккө 35-40 хире кижин чорган. Авариянын түндүгүнде 6 кижини бөтшөгөн. Ук машина пассажирлер сөөктүңүңге таарыштып кылбай а чолочагыны бичи коңчү эрткенде Кызыл-Тайга суурдан милиция ажылдакчылары тыкан. Оон автоматтыг башкаар шынылыгыз мурнунда-ла чиктен болган. Шак мындыг чикеткер республиканын аңгы-аңгы ко-

жууннарынга моон мурнунда болгулаан. Бо удаа аварияга кижини өлбөзүн-даа болза, бетинген кижилер үлүг хирликке таварышкан дээр-зин ултас херек.

Бо чылдын эрткен 2 айында болган, бүткө атынаа эзирик чоррааны дээр ийтинде-биле 328 (11) чолочы түтүрүлгөн. Оларын 200-ү үлүг ажыл-агыйын аңгы-аңгы азыраларында ажилдап турар чолочагылар. Оларын 88-инин чолочагылар эргезин казан, 239 кижини тугарган, коллективинге сайгарын хем-чек алыр-биле 3 кижини чурткан.

Маңаа рүвүл артынга эзирик чорраан чамдык кижилерин алаар болза эки. Ол дээрге Кызылдың нефтебаазалары В. В. Горбачев, Кызылдың дилги фермазында С. Х. Себеге, Кызыл хоорай чагыргазында С. Ч. Кыргыс, «Ойна» артылында П. Е. Соколов, республиканын хереглекчилер нитилелинин АТБ-индеги Г. Бакуров, «Эллаа» магазини салгыжызы В. Х. Марков, «Измумд» кооперативин Р. М. Терзижан, «ВАН» кооперативтен Н. В. Сеников, «Аржаан» арат ажыл-агыйындан О. А. Бичкей, кызылар оторидындан А. Ф. Ташков болган оонда-эскелер.

Чиктен болгаш оолдаткан автоматотранспорт дээр талашы-биле КАИ-нин инспекторлары каниган В. Колегин болгаш лейтенант В. Куулар олар Кызыл хоорай чагыргазынын иштин херектер эгелелинин ажилдакчылары-биле демнегил тургаш, элээн каш машиналарын тыкан. Ол дээрге О. Курсын кудумчуна 18 дугурагы бажынын чанында алганын 99-48 ТЕХ дугурагы ВЗ-21013, Дюмаев-Сүт гаражтарында оолдаткан В4929 ТВ дугурагы ВЗ-21063 В1924 ТВ дугурагы ВЗ-2121-ли Ийчэнга болгаш машиналарын оолдаткан чамдык кижилер туттуган болгаш ол талашы-биле истелге чөгүт турган.

ТР-нин ИХЭ-ын КАИ килдинин пропаганда кылдызын биле улуг инспектору.

кожууннарга 0 гравдус дүңе 22-27, чамдык кожууннарга 14-19 гравдус соок болур. Кызылда бичи болуштар Хаттын күжү кошка болур. Хүндүс 6,8 дүңе 25-27 гравдус сооп.

Ийин хевирин агары. Кады кошка кижилерге таарымчалыг хуш.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ДЕТКИМЧЕ КӨРГҮЗЕРИН КҮЗЭЭР-ДИР МЕН

Хоккей дээрге спортка хандыкшылдыгларын кыштын кыска үезинде соок-чар дивейн, ойнаар бир улуг мөөрийн. Ону сонургаар чоңунун саны ам-даа өвөш эвес.

Ийчэнга-даа сөөлгү үелде хоккей спортун ойнаар анык-өскөнүнү сунду чоңунда. Ол дээрге кожууннарын күш-культура башкыларынын болгаш кожуунда күш-культура үдүрткүчүлүгүн ийлекпей, сонургал чорган.

Маңаа хамзаарыштыр Шагаан-Арыг хоорайын хоккей жигдеринге хамаарыштыр каш сөс бижижесидим.

Хоккей спортун сайырадыр-биле шагаан-арыкчылар каш чыл үлүг кылмыл дошту кудуп, бо хевирге ынак спортчуларын хаара түлүп келген. Уш-чар берге-ла болза, бо чылда Ак-Түвүг, Байн-Тала, Ийи-Тал, Кызылдын спортчуларын чалап, каш улаа ужуражылгаларын эрттирип, чоңун хаара түлдүр, оюнга эки түнделерин көргүскөн.

База бир эки чүүл — февраль 19-20 хүнеринде Кызыл хоорайнын спорткомитетинин чалааны-биле коммерциялык хоккей оюнуларын эрттирген. Маңаа-черини ыраан, үлүг чарыгалдык барымдалары-бай. Бай-Тайганын «Мурнекчы», Эрзинин «Чал орук», Сүт-Хөлдүн «Ак-Даш» совхозтарында спортчуларын киришкени өөрүңүгү. Ук совхозтардын үдүрткүчүлүгү спортчуларын деткип, боттары калы кирип, машина-балгалты агымлап берген. Бо дээрге хоккей спортун сайырадырынга үлүг ийик болушкан, спортчуларын хей-азын көдүрүп турар. Мөөрийн түнделгени Кызылдың, Шагаан-Арыгнын спортчуларынын

ДЕМДЕГЛЕВЕС АРГА ЧОК

Хандагыты ортумак школанын башкызы чорган Даш-оол Салчатовын Кууларга туура-сактаган кижикесинге республика маргылдаазы Өвөр кожуунун төвүңгө чоокта чүткү эркен. Бо маргылдаа сөөлгү үелде чыл санайла эртин аңа элээлдер болгаш үлүг үлүс кирип турар апарган. Сөөлгү эркен маргылдаага ийчэн 82 спортчу киришкени дээрге чамдык кожуунун республиканын «Алар» нитилелинин Кызыл хоорайны өөрү-жүлө бичи-биле-лаа командаларын.

Элээн оолдар аразынга Чалаандаан Руслан Саая, Хүлдер Маадыр-оол, Далар-оол Дембек болгаш Павел Ооржак, Хандагайтыдан Чолугу Куулар, Аликбек Монгуш, Солчурлар Аян-оол Шойлак база ак-довуркалар Алаш Иргит, Яков Салчак олар деңиз аайы-биле маргылдаанын тиелекчилер болганар.

Кижикесин маргылдаазы-га кыс урулар база хөбү-биле кирип турар апарган. Оларын аразындан Хандагайтыдан Аян Монгуш, Салима Баазан, Чалаандаан Алынай Сат, Ак-Довурактан Долаана Чүртүлөй болгаш өскелер-лаа шынчыл, теп маргыжарынга элээн салым-чаранын көргүзүп, деңиз аайы-биле тиелекчилер болганар.

Үлүг үлүс аразында Хандагайтын спорт школынын тренери, кижикесинге Владимир МОНГУШ.

Аарыкчынын саналы

«БӨМБҮКТЭЭРНИ» УТПАЙН ЧОР БИС

Тывааар дыка-ла таланты чок-дур дилин даштыкы-дан келген аалчылар кайгы чанып турганын дыңнаан мен. Шынап-ла, эвээш-лаа болзу-вусса, казымал байлак, ан-мек, мал-маган, тараа-быдаа-биле болуусуза четир бай-лактыг, бөдүүн, ажил-иши чоң-дур бис. Аалдары артист Максим Мурузу, уран чогаал-ды мастер Сергей Пурбо, АКШ-ка четкен сыгыты Геннадий Чаш дегелени дескин-ген Оскар-оолдар, «Саян» Тыва ансамблдеринде болгаш өскелер, коллективтер бисте бар.

«Эки кылган агжал элел чиптес, эки кижини утундурбас» дигери база чөп. Шынап-ла, тыва чурту талантылыг спортчулар-биле база байлак, Мече-Калай, Арыл-Чамыя, Балчы-оол, Дегей-оол дээр чегелдиг төвүлүг мөгелдер чөр болганга тургулаан. Хөл бөмбүүнүн (волейболдун) тергини дээр халдакчызы чоран Маадыр-оол Коңгулоолду бо-ла сактып кээр-дир мен.

Маадыр-оол Макаровичин бистин Арыскан үлүзү аңа-ла «Маадыр» азы «Бөмбүктээр» далаа дигир. Өөреникчизи болгаш оон спортту чедишиңкенингеринге бичимден тура чооктооларын чордум. Ол аажок бөдүүн, биче сепкилдиг, үлүгүн үлүг деп бичинин бичин деп хүндүлөп билдир кижини. Спорттун чик алетика хе-

вирлеринге сундулуг. Чадаг чарып, узуун, бедин халып турда, канчаар оңу!